

„Pars pro toto” – rész az egész helyett

Egidio Ivetić: *Povijest Jadrana: more i njegova civilizacija.*

[Az Adria történeleme. Egy tenger és civilizációja.]

Zágráb: Srednja Europa, 2022. 330 oldal

*Velence már csak város volt – és nemzet akart lenni. Márpedig a modern történelemben csak nemzetek élnek és küzdenek, s ha elbuknak, erővel és becsülettel buknak, hiszen bizonyosak abban, hogy újra feltámadnak!*¹ – elmélkedett Ippolito Nievo² önéletrajzi ihletettséggű regényében az olasz egység megvalósítása elé gördülő akadályokról. Egyes történészek mégis úgy vélik, hogy Nievo az olasz kultúrkörökben már-már szállóigévé vált sorai némi pontosításra szorulnak. Velence ugyanis nem nemzet, hanem „mindenekelőtt Tengerré kívánt válni”,³ és bár egyik metamorfózis sem sikerült neki, a városállam adriai ambíciói köztudottan minden egyéb politikai és társadalmi aspirációt háttérbe szorítottak.

Velence és az Adria összefonódó történetéről tengernyi szakirodalom áll rendelkezésre, és manapság is egymás után látnak napvilágot az újat mondani akaró és néha tudó írások. Szemléletesen példázza ezt a pólai születésű Egidio Ivetić pályafutása, aki miután Josip Broz Tito egykori Galeb nevű hajóján 1984 és 1985 között a kötelező katonai szolgálatát teljesítette, Olaszországban szerzett katedrát és vált a Padovai Egyetem igen produktív professzorává. Ivetić munkásságáról sokat elmond, hogy csak az elmúlt három évtizedben tizenhat monográfiát közölt az Adria, a Balkán és általában véve a Földközi-tenger térsége társadalmi, politikai és

* A szerző történész, a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának munkatársa. E-mail: wolfsrain17@gmail.com

¹ Nievo, Ippolito: *Egy olasz vallomása*. I. kötet. Budapest: Európa Könyvkiadó, 1961. 492.; Vö. Nievo, Ippolito: *Le confessioni d'un italiano*. <https://bepi1949.altevista.org/confessioni/confessi11.html> (Letöltés ideje: 2024. május 17.) „Venezia non era piú che una città e voleva essere un popolo. I popoli soli nella storia moderna vivono, combattono, e se cadono, cadono forti e onorati, perché certi di risorgere.”

² Padovai születésű olasz író és szabadságharcos, az olasz romantikus irodalom egyik legfőbb képviselője (1831–1861).

³ Ivetić, 2002. 169.

gazdasági viszonyairól.⁴ Sőt, ezek közül jó párat idegen nyelven, Olaszországon kívül is kiadtak. Többek közt a *Storia dell'Adriatico. Un mare e la sua civiltà*⁵ című nagyszerű munkáját, amit 2022-ben *Povijest Jadrana: more i njegova civilizacija* címmel a zágrábi Srednja Europa kiadónál horvátul is publikálták.⁶

Ivetić a rangos megjelenéssel már önmagában komoly presztízst és sikert könyvellhet el, aminek a súlyát fokozza, hogy az Adria fejlődéstörténetét az őskortól egészen Horvátország Európa Uniós csatlakozásáig bemutató *Povijest Jadrana*-ja a szerző eddigi eredményeinek összefoglalása, történelmi karrierjének remélt megkoronázása. Jól kitűnik ez az olvasmányos, esszéista stílusából, a kiforrott fogalomhasználatból, valamint a kötet információgazdaságából és a felhasznált forrásoknak a végjegyzetben közölt, több mint 50 oldalt kitevő, tételes felsorolásából. Igaz, mint általában a szintetizáló munkákban, a szekunder irodalom képezi ezek többséget a levéltári dokumentumok helyett.

Ahogy a fentiek is sejtetik, Ivetić valami nagyot, valami maradandót szeretett volna alkotni. Egy olyan művet, amivel egyszerre kíván Fernand Braudel, Predrag Matvejević, Peregrine Horden és Nicholas Purcell nyomába eredni, illetve az olasz és horvát/jugoszláv nemzeti szempontú történetírások sztereotípiáit megcáfolni, vagy legalábbis egyes gondolataikat revideálni. Így kérdései Braudel és Matvejević Földközi-tengerre vonatkozó megállapításain alapulnak, ám vizsgálódásának középpontjába az Adriát helyezi. Ivetić szavaival élve, eljött az idő, hogy az Adria ne csak egy földrajzi fogalom, egy Olaszország és a Balkán közé szorult néma mellékszereplő legyen a történelem színpadán, hanem a történelmi események és folyamatok, strukturális átalakulások egyik fő helyszíne. Sergio Anselmi olasz gazdaságtörténész hatására a szerző számára ugyanis az Adria nem más, mint a Mediterráneum Mediterráneuma, egy miniatűr Földközi-tenger annak összes anomáliájával együtt.

Ivetić ezzel egy újfajta Adria-olvasatot kínál, és arra törekszik, hogy bebizonyítsa, a Földközi-tengerhez hasonlóan az Adriát is lehet önálló történelmi és kulturális régióként (Geschichtregion) értelmezni, ami saját identitással, ritmussal és dinamikával, történelemmel és civilizációval rendelkezik. Kötetében ezeknek a sajátosságoknak, egyéni vonásoknak az azonosítására tesz kísérletet, miközben érdeklődése az Adria partvidékei összetartó kohéziós erőkre, valamint a gazdasági, társadalmi és politikai egységesülésük fázisaira is kiterjed. Különösen izgalmas az

⁴ Istituto Veneto di Scienze Lettere ed Arti. Egidio Ivetić. <https://www.istitutoveneto.it/flex/cm/pages/ServeBLOB.php/L/IT/IDPagina/1287> (Letöltés ideje: 2024. május 17.)

⁵ Ivetić, Egidio: *Storia dell'Adriatico. Un mare e la sua civiltà*. Bologna: Mulino, 2019. A cím magyar fordítása: *Az Adria történelme. Egy tenger és civilizációja*.

⁶ A teljesség igénye nélkül: a 2006-ban kiadott *Le guerre balcaniche* című kötetét 2012-ben albánul és bolgáruul, a 2014-es *Un confine nel Mediterraneo. L'Adriatico orientale tra Italia e Slavia (1300–1900)* és az *Adriatico orientale. Atlante storico di un litorale mediterraneo* című munkáit pedig 2015-ben szerbül, illetve 2017-ben horvátul adták ki.

a problémafelvetése, hogy meddig tartott és milyen körülmények hatására szakadt meg az Adria regionalizálódásának folyamata, illetve van-e lehetőség a tendenciák megfordulására és a keleti és nyugati oldal ismételt egymásra találására.

Ivetić kérdéseinek megválaszolása érdekében Braudel fogalmi apparátusát veszi át. Kissé hiányérzetet kelt azonban, hogy a kötetben éppen a „gazdasági világ”⁷ terminusa nem szerepel. Másfelől, hogy bár a Mediterráneum, a tenger, valamint az Adria fogalmáról, nevük eredetéről hosszan elmélkedik, a címben szereplő „civilizáció” terminus magyarázata sem lelhető fel a kötetben. Arra, hogy a kifejezést Braudel mintájára a „kultúra” szinonimájaként használja, csak a tárgyalt kötet terminusaiból és a „nagy mester” művei alapján lehet következtetni.

Szintén Braudel eljárására emlékeztet, hogy Ivetić vizsgáldását nemcsak a tengerre, de indokolt módon a tengerpartra és a szigetekre, valamint a távolabbi határterületekre is kiterjeszti. Továbbá az, hogy 330 oldalas, a bevezető szakaszon kívül hét fő fejezetből álló monográfiáját kronologikusan, az Annales-iskola hosszú távú (*longue durée*) nagyciklusainak megfelelően strukturálja. Ettől a rendezési elvtől csak a 16. és 18. század történéseit, illetve a kereszténység és az Oszmán Birodalom kapcsolatát tárgyaló ötödik fejezettől tér el. Innentől kezdve a periodizálás kezdő- és végpontjai a legjelentősebb történelmi pillanatok lesznek. Jelesül a Velencei Köztársaság összeomlása (1797), az I. világháború kitörése (1914) és a 2018-as esztendő, ami egyben a *Povijest Jadrana* olasz nyelvű kéziratának záróéve.

A hosszú kronológiai korszakok alkalmazása logikus eljárás, mivel a felvetett kérdések megválaszolása csakis longitudinális vizsgálódással lehetséges. Már csak azért is, mert Ivetić úgy véli, hogy bár formájára nézve az Adria homogén, zárt egységnek tűnik, és gyakran szokás a közelség, az intimitás tengerének nevezni, közelebből szemlélve sokkal inkább az anomáliák, különbözőségek és éles konfliktusok vidékeként írható le. Hiszen az Adria területén kulturálisan három kontinens találkozik, Nyugat- és Kelet-Európa, illetve a Mediterráneum és Közép-Európa között civilizációs törésvonalak osztják meg, miközben partjain különböző népcsoportok és nyelvek élnek együtt.

A szerző szerint ebből a sokrétű megosztottságból következik, hogy az Adriának nincs olyan általánosan elfogadott történetírása és múltértelmezése, amit az ott élő nemzetek valamennyien elfogadnának. Annak ellenére, hogy bizonyos szintű konszenzus az antikvitással foglalkozó munkákban tetten érhető, a középkortól, a longobárd, a szláv és germán törzsek megjelenésétől kezdve szinte semmilyen közös Adria-vízió nem létezik. Jellemző, hogy még a 2000-es években is főleg a nemzeti történetírások érzelmetől és ideológiától túlfűtött részeként interpretálták a történetét, és a közös szemléletmód megtalálását a tudományos akadémiai, valamint a regionális/lokális történetírók eltérő narratívái is nehezítették.

⁷ Olaszul: *mondo economico*, horvátul: *gospodarski svijet*.

Ivetić pozitív elmozdulásként értékeli, hogy az elmúlt években előtérbe került a tengerek és az óceánok határ-, és kontaktzónaként, transznacionális térként való felfogása, ami lehetőséget teremt a nemzeti szempontú történetírás meghaladására és az Adria tárgyilagosabb tanulmányozására. Ahhoz viszont, hogy a paradigma-váltás sikeresen megtörténhessen, elengedhetetlen, hogy az Adriát végre mindenki különálló történelmi entitásként, de a maga komplexitásában szemlélje.

Az Adria két partvidékét ugyanis feltűnő aszimmetria, markáns klimatológiai és domborzati differenciák jellemzik, nem beszélve a gazdasági, társadalmi és demográfiai fejlettség eltérő fokáról, valamint a vallási és politikai differenciákról. A geográfiai különbségeket jól érzékelteti, hogy a mezőgazdasági munkára és állattenyésztésre egyaránt alkalmas nyugati oldallal átellenben elterülő keleti part öblökkel és szigetekkel tagolt, s főleg a hajózásnak kedvez. Igaz, az egyes északnyugati, illetve déli részeken a víz sekélysége miatt még ez utóbbi is nehézkes. Ivetić szerint magától értetődik, hogy a megélhetési és infrastrukturális körülmények a népesedési fejlődésre is kihatnak. Azaz semmi meglepő nincs abban, hogy a keleti oldal jóval szerényebb méretű és kevesebb funkciót ellátó településeknek ad helyet, mint a nyugati part, olyan sűrűn lakott városaival és városállamaival, mint például Velence, Nápoly, Puglia és Bari.

A vallási és hatalmi viszonyokkal kapcsolatban Ivetić megjegyzi, hogy míg például a 18. századig az Adria nyugati oldalán „három keresztény Itália” (a Velencei Köztársaság, a Pápai Állam és a Nápoly-Szicíliai Királyság) is létezett, addig a keletin a Habsburgok, a katolikus és ortodox felekezetű szlávok, valamint az Oszmán Birodalom és vazallus államai osztozkodtak. Ez már önmagában is komoly választóvonal, amit fokoz, hogy az egyes hatalmak saját Adria-képpel és -ambíciókkal rendelkeztek. Ezért kimondottan üdvös, hogy a szerző a településeket politikai hatalmak és tartományaik szerint csoportosítja, mivel ekképpen a köztük levő eltérések és egyezések jobban kidomborodnak.⁸

Ivetić arra is rámutat, hogy a két partvidék egy rövidebb intermezzót követően a 7. századtól folyamatosan kommunikált egymással, és szoros munkamegosztás alakult ki köztük, a nyugati fél dominanciájával. A szerző ezt leginkább azzal magyarázza, hogy a Római Birodalom felbomlása után nem Ravenna, illetve Bizánc, hanem a 9. századtól fokozatosan felemelkedő (és bizánci kötöttségeit lépésenként felszámoló) Velencei Köztársaság vonta befolyása alá az Adriát. Noha a *Serenissima* uralmának a jelei már a 13. század elején körvonalazódtak, Velence csak Korfu 1383. évi elfoglalásával teremtett végül a néhai *Mare Nostrumból Golfo di Venezia-t*, majd abból *Mare Adriaticót*. Tehát gazdasági súlya ekkortól már az Adrián túl, még a környező közigazgatási határvonalakon is átívelt.

⁸ Például: Pápai Állam: Ancona, Aquila, Bari és Ravenna; Velencei Köztársaság: Padova, Velence, Treviso, Isztria: Póla/Pula, Rovigno/Rovinj, Trieszt; Kvarner: Fiume/Rijeka; Dalmácia: Ragusa/Dubrovnik, Zara/Zadar; Spalato/Split.

Ezen a ponton a szerző éles kritikával fordul a horvát és szlovén történetírás „kolonialista” paradigmája ellen, és kijelenti, hogy nem állja meg a helyét az a nézet, amely szerint Velence „gyarmatosította” és kizsákmányolta volna a keleti területeket. A szuverenitás elfogadása jóval összetettebb, kétirányú folyamat volt. Ráadásul a tenger túloldalán a Raguzai Köztársaság is Velencéhez hasonlóan viselkedett és hasonló rendszert működtetett. Ivetić olvasatában a keleti oldal kiszolgáltatottsága helyett inkább a kölcsönös előnyöket, a gazdasági és biztonsági érdekeket kell látni, amihez viszont a centrumok és perifériák jelentőségét újra kell értelmezni.

Ivetić ugyanakkor erőteljesen hangsúlyozza, hogy Velence sem volt legyőzhetetlen, mivel azzal, hogy teljesen a tenger felé fordult, elmulasztotta, hogy harmóniát teremtsen egyes részei közt. Így a *Stato da Terrát*, a szárazföldi államot, valamint az Isztriát, Dalmáciát, az albán és a montenegrói partszakaszt, illetve a Peloponnészoszt és Ciprust is felölelő *Stato da Mart* mindvégig külön egységként kezelte, ami miatt a köztük lévő összetartozás érzése felületes, az ott élő lakosság identitása pedig lokális maradt.

A *Serenissima* uralmának és gazdasági rendszerének 1797-ben Napóleon bevonulása vetett véget. Ezt az esztendő Ivetić egy új ciklus, az 1918-ig tartó hosszú 19. század nyitányának nevezi. Éppen ezért külön szakaszban elemzi, hogy a Habsburg Birodalom hogyan vette át a Köztársaság szerepét a tengeren, és hogyan terjesztette ki a hatalmát az Adriára. Magyarán a kötetben szó esik arról is, hogy miként vált az osztrák Triesztből és a *corpus separatum* státusszal rendelkező Fiuméből bankokkal és biztosítóintézetekkel, hajózási társaságokkal és hatalmas raktárakkal felszerelt prosperáló kikötőváros, és mindennek hogyan lett alig 120 évvel később vége.

Ivetić némileg leegyszerűsítve arra a következtetésre jut, hogy az ipar, a technológia és a kommunikáció rohamos fejlődésével a léptékek és mértékek is módosultak, ami megbontotta a Velence által létrehozott civilizációs egységet. Először is azért, mert az Adria modernizálódni, globalizálódni kezdett, másodszer azért, mert a nacionalizmus egyre gyorsabban terjedt a térségben. Így az I. világháborúval az Adria előbb a politikailag, majd a II. világháborúval és a szocialista Jugoszlávia megszületésével gazdaságilag is szétredezett Európán belül is perifériára szorult. Az egymástól elforduló keleti és nyugati partvidékek párbeszédére pedig az 1990-es évek délszláv háborúinak lezárultáig várni kellett, de az gyakorlatilag csak a 2000-es évek elején kezdődött meg.

A két oldal közeledésének problémája igen aktuális kérdés. A szerző meggyőződéssel vallja, hogy a globalizációs trendek, valamint az egyéb transznacionális gazdasági, társadalmi és politikai együttműködések a terület regionalizálódása irányában hatnak. A szemléletváltás példájaként az Adriai Eurorégió 2006. évi létrejöttét, illetve az Európai Parlament 2014-ben meghirdetett, az adriai és

a Jón-tengeri régióra vonatkozó fejlesztésének stratégiáját hozza fel.⁹ Jóllehet ebben az új, tágabb kontextusban az *Adria, akárcsak a Földközi-tenger, mindenkélt csupán történelem*.¹⁰ Ivetić gondolatai mögött tehát már nemcsak tudományos vonatkozások rejlenek, de azokban a régió gazdasági fellendülésének reményei is megjelennek. Nem mondja ki, de talán abban bízunk, hogy Horvátország uniós csatlakozásával az Adria területe nagyobb figyelmet fog kapni, és az ottani tagállamok együtt nagyobb lobbierőt tudnak majd felvonultatni.

Ezzel a gondolattal a szerző el is jut kötetének egyik fő tételéhez, mely szerint a történelem folyamán az igazán erős politikai centrumok tengeri, tengerparti és szárazföldi gazdasági aktivitásukkal kulcsszerepet játszottak az Adria egységes régióvá formálásában. Ivetić állítását a források központi elosztásával, a hajózási útvonalak megszabásával, a kikötők működésének és a termékek árainak szabályozásával, az áru- és személyforgalom irányításával, a tengeri erőforrások (például a halászat, később a turizmus) kiaknázásával, az információközvetítés ütemének megadásával példázza.

Ismét Braudelhez nyúl vissza, amikor a társadalmi rend „hódító” kompetenciáit és a kultúra térfelosztó, térrendező mivoltát veszi számításba, illetve amikor megállapítja, hogy az Adria elsősorban kultúrtörténeti összefüggésben mutatja meg egységét. Hiszen az Adria legalább annyira a szellemi, materiális és pénzügyi javak, a nyelv, valamint a személyes és kollektív tapasztalatok megosztásának és cseréjének színtere, mint a különböző politikai, intézményi, gazdasági és kulturális modellek egymásnak feszülésének és együttélésének területe.

A szerző ezért külön szakaszokban foglalkozik a kölcsönhatásokkal, legfőképp az egyének helyváltoztatásának motivációival és típusaival. Ezek közül az egyik nagy csoportba a felekezeti mozgalmakat, a szentek (Mária, Márk, Miklós, Móric) vándorlását, a szerzetesrendek terjeszkedését és a zarándoklatokat sorolja be, és ezt meggyőzően támasztja alá. Úgy véli, ezt a mozgást legszemléletesebben Szűz Mária názáreti háza szimbolizálja, amit a legenda szerint a keresztes hadak 1291. évi akkói csatavesztése után az angyalok a Fiume/Rijeka melletti Trsatra/Tersattóra, majd onnan az Anconával szomszédos – azóta kegyhelyként tisztelt – Loreto-ba menekítettek a pogányok elől.

A másik fő csoportba a gazdasági, megélhetési migráció típusai kerülnek. Itt Ivetić az elnéptelenedett közép- és dél-itáliai, abruzzói és moliséri latifundiumokon munkaalkalmat találó délszláv és albán tömegek boldogulását részletezi. Továbbá a 15. században Anconában letelepedő dubrovniki kereskedők garmadáját említi, akik a tenger túlsópartjára költözve lerakatokat, hajóépítő-műhelyeket üzemeltettek, és számottevően hatottak környezetükre. Hogy nem átmeneti jelenségről, hanem

⁹ Európai Parlament. Elfogadott szövegek. Az adriai- és jón-tengeri térségre vonatkozó uniós stratégia. https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2015-0383_HU.html (Léptetés ideje: 2024. május 20.)

¹⁰ Ivetić, 2022. 249.

tartós integrációs folyamatról van szó, azt egyrészt nyelvi és kulturális motívumok, valamint a szláv(os) családnevek és olyan intézmények is igazolják, mint az 1362-ben Nikola od Schiavona tiszteletére felszentelt görög keleti rítusú templom vagy éppen a világhíres bari-i Szent Miklós bazilika.

Ivetić hasonló alapossággal tér ki az itáliai területekről elvándorlók térbeli mobilizációjára. Közülük a transzhumáló állattartással foglalkozó pásztorokat, a használati tárgyakat értékesítő idénykereskedőket, az Isztriából és Friuliból kirajzó sajt- és húskészítőket, valamint a nagyobb adriai kikötővárosokban a hitelintézetek és bankok, illetve hajózási társaságok és egyéb nagyvállalatok megalapításában kulcsszerepet játszó (nem ritkán zsidó) pénzembereket mutatja be. Jóllehet a tudományos célú utazásokról, az egyetemjárásokról és a művészeti stílusok diffúz hatásáról sem feledkezik meg.

Természetesen igazságtalan lenne a szerző megállapításait kizárólag az olaszországi beágyazottságával és a kenyéradó padovai katedráljával magyarázni, de ezen a ponton szemléletmást előtérbe kerülnek „nyugati preferenciái”. Vagyis, bár számos példával illusztrálja, hogy a mobilizáció a partvidékek között oda-vissza zajlott, kiemeli, hogy a tudományban a nyugati fél primátusa érvényesült. Hiszen – érvel – a keleti partvidéken sokáig nem is léteztek egyetemek, és még a kelet-adriai területekről származó tehetséges művészek képzése is gyakran a nyugati műhelyekben bonyolódott le.

A szerző ugyanakkor a durazzói születésű Andrea Alessi építész és a zárai Juraj Dalmatinac szobrász alkotásaira hivatkozva elismeri, hogy az Isztria, Dalmácia, Velence, Ancona és Ravenna között ingázó mesteremberek megkérdőjelezhetetlenül hozzájárultak az adriai városok megközelítőleg azonos, tipikus miliójének és sajátos vonásainak kialakulásához. Úgy, mint az isztriai fehér kövekből épült óvárosi árkádok házak, a nyüzsgő piacok, az emberekkel teli utcák, a toronyórával, katedrálisokkal és palotákkal körülvett tágas terek, a szűkös síkátorok, valamint a zsúfolt kikötők és a „Tenger” fenséges kisugárzása által nyújtott látványhoz. A települések karakterisztikájának részletes leírása fontos célt szolgál. A szerző ugyanis ezekkel magyarázza, hogy az Adria az ismerőség és otthonosság érzetét kelti mindazokban, akik egy adott pontjáról egy a másikba látogatnak. Különösen a hozzá hasonló *homo adriaticus*okban.¹¹ Kár, hogy Ivetić nem él a léptékváltás eszközkészletével, és a meghatározóbb *homo adriaticusok* oda- és összetartozását jelző személyes megnyilvánulásai már nem kerültek be a kötetbe.

A vízió, amit Egidio Ivetić az Annales-iskola klasszikusai által kijelölt úton haladva kínál az olvasónak, mégis teljesnek mondható. A *Povijest Jadrana* kivételesen adatgazdag, nagy kaliberű szintetizáló munka, amiben az Adria végre új olvasatot nyer, és egy többszörösen összetett mikrokozmoszként valódi történelmi

¹¹ Ivetić a fogalmat a szlavista Sante Graciotti alapján használja, és azon az Adria területén született, nyelvi és kulturális találkozások pontján nevelkedett, sajátos lokális identitással rendelkező, a tengerhez és annak két partjához egyformán kötődő és ott otthonosan mozgó személyeket érti.

főszereplővé válik. Ez egyrészt annak köszönhető, hogy Ivetić az Adria keleti és nyugati oldalát párhuzamosan vizsgálva a hatalmi viszonyok mellett figyelmet szentel az összefonódó gazdasági kapcsolatoknak, a bonyolult társadalmi folyamatoknak, valamint a kölcsönös egymásrautaltságoknak. Másrészt széleskörű olvasottságának, alapos elméleti felkészültségének és kritikai attitűdjének, amivel egyformán elutasítja a korábbi sztereotípiákat és a nemzeti történetírások leegyszerűsítő és egyoldalú túlzásait. Igaz, pontosan ez az egyensúlyozó, békítő attitűd vezet oda, hogy a monográfiában az adriai népek, nemzetek és nemzetiségek együttélése kissé romantizált, túlidealizált színezetet nyer.

Kétség sem fér hozzá, Ivetić monográfiájával elsősorban az olasz, horvát és szlovén történészeknek szól és üzen. Ennek ellenére – vagy éppen ezért – magyar szempontból különösen érdekes, hogy egy pólai születésű, Jugoszláviában szocializálódó, de diplomát, doktori fokozatot és egyetemi állást, egzisztenciát Olaszországban szerző professzor hogyan gondolkodik az Adriáról és annak Európán belüli szerepéről, valamint saját identitásáról és (tudományos) helyzetéről.